

Dr hab. Tomasz Wites, prof. UW
Wiceprzewodniczący Polskiego Towarzystwa Geograficznego
Uniwersytet Warszawski
Wydział Geografii i Studiów Regionalnych
Katedra Geografii Regionalnej

Opinia o ukraińskim podręczniku z zakresu geografii dla klasy 7. szkół średnich
ogólnokształcących

Tytuł: Geografija «Географія»

Autorzy: Zapotocki S. P., Zinkiewicz M. W., Tytar N. M., Petrynka L. V., Horowoj O. W.,
Мукoлoв I. M. (Запoтoцький С. П., Зінкeвич М. В., Титар Н. М., Петринка Л. В., Горoвий
О. В., Микoлiв I. М.)

Wydawnictwo, miejsce i rok wydania: Aston, Tarnopol, 2024

Представлений до рецензії підручник *Geografija* для класу 7., написаний через шестіособовий зспіль авторський, по отриманні рекомендації Міністерства Освіти і Наук України, виданий зостав в 2024 р. накладом видавництва Aston в Тарнополі. Підручник зостав приготований згодні з моделовим програмом наування „Geografia. Klasy 6-9” для плацówek ogólnokształcących (aut. S. P. Zapotocki, G. I. Karpiuk, R. W. Hładkowski, A. I. Dowhań, W. W. Sovenko, Ł. M. Dacenko, T. H. Nazarienko, T. H. Hilberg, I. H. Sawczuk, A. W. Nikiteczuk, W. S. Jacenko, G. D. Dowhań, W. D. Hroma, O. W. Horowoj). Program nauczania uwzględniony w podręczniku powstał zгодні z Państwowym Standardem Kształcenia Średniego w Ukrainie z uwzględnieniem wiekowych, ogólnoucących i psychologicznych cech uczniów.

W artykule 12 ustawy Ukrainy „O edukacji” zadeklarowano zadanie formowania kluczowych kompetencji obejmujących kształtowanie światopoglądu naukowego, zdolność i gotowość do stosowania odpowiedniego komponentu wiedzy i umiejętności naukowych do wyjaśniania świata, a także nabywania doświadczenia badania środowiska i formułowania wiarygodnych wniosków na podstawie uzyskanych informacji i zrozumienia zmian spowodowanych działalnością człowieka oraz odpowiedzialności za skutki takiej działalności.

Materiał stanowiący treść podręcznika powinien umożliwiać rozwój kompetencji ucznia w obszarze edukacji przyrodniczej, obywatelskiej i historycznej, matematycznej, informatycznej, technologicznej, społecznej i zdrowotnej. Założenie to jest zgodne z oczekiwaniami stawianymi współczesnej szkolnej geografii, wedle których przedmiot ten powinien integrować nauki przyrodnicze (geografia fizyczna), obywatelskie (geografia społeczna i ekonomiczna) oraz elementy informacyjno-techniczne (kartografia).

Okładka podręcznika wizualizująca Ziemię i grono młodych osób o różnym wyglądzie, kolorze skóry i ubiorze, choć wyrażających tę samą ideę działania wspólnotowego, zawiera walor edukacyjny wyrażający potrzebę i troskę o dobro planety. Zarówno oprawa graficzna, jak i treść opisowa powinny stanowić integralną całość, gdyż osiągnięty komponent merytoryczny ma na celu kształtowanie odpowiedzialności ucznia za własne działania, kształtowanie poczucia obowiązku, tolerancji, dążenia do wiedzy, prawdy, wytrwałości i pracowitości. W rozpatrywanym przypadku komplementarny materiał graficzno-opisowy przyczynia się do rozwinięcia świadomości ekologicznej ucznia. Wewnętrzne okładki zostały optymalnie wykorzystane na umieszczenie map fizycznogeograficznych świata i Eurazji, dających bardziej ogólne ujęcie kartograficzne, uzupełniające liczne mapy szczegółowe znajdujące się w różnych częściach podręcznika.

Geografia w klasie 7 w ukraińskim systemie edukacji szkolnej jest logicznym kontynuowaniem kursu geografii, który był prowadzony w klasie 6. - poszerzane są wiadomości na temat geograficznej powłoki Ziemi i jej komponentów. Treść kursu stanowi niezbędną podstawę do zrozumienia przez uczniów roli geograficznej powłoki w życiu ludzi i wpływu społeczeństwa na warunki naturalne. Głównym celem nauczania geografii w klasie 7. jest rozwijanie wiedzy geograficznej o przyrodzie kontynentów i oceanów, ich integralności i różnorodności warunków naturalnych.

Recenzowany podręcznik składa się ze wstępu oraz 4 głównych rozdziałów. Rozdział I. "Kartograficzne przedstawienie Ziemi" wprowadza uczniów w tematykę poprzez "Mapy kontynentów i oceanów", "Współrzędne geograficzne" i "Odległości na mapie". Umieszczenie tych elementów jna samym początku opracowania ma na celu rozwinięcie umiejętności korzystania z kartograficznych źródeł informacji odnoszących się do kontynentów i oceanów. Rozdział II. "Główne zasady formowania przyrody kontynentów i oceanów" obejmuje tematy: "Budowa tektoniczna, rzeźba terenu, surowce naturalne", "Klimat", "Kompleksy przyrodnicze Ziemi", oraz "Rozmieszczenie ludzi na kontynentach". Rozdział III. "Przyroda kontynentów" zawiera tematy: "Afryka", "Australia", "Ameryka Południowa", "Antarktyda", "Ameryka

Północna" oraz "Eurazja". Rozdział IV. "Przyroda oceanów" zapoznaje uczniów z tematami: "Ocean szerokości polarnych", "Ocean Spokojny, Ocean Atlantycki, Ocean Indyjski".

Zwieńczeniem podręcznika jest słownik pojęć i terminów geograficznych oraz słownik toponimiczny oraz spis rekomendowanej literatury. Dwa zestawienia nazewnicze sprawiają wrażenie dość przypadkowo dobranych terminów, natomiast sugerowana literatura znacząco rozszerza zakres materiału i stanowi cenny element uzupełniający.

Ważnym elementem merytorycznym recenzowanego podręcznika jest uporządkowanie treści w zaproponowanym porządku zatytułowanym w następujący sposób: dowiedzmy się, poznajmy bliżej, poćwiczmy, poznajmy i rozumiemy, skorzystajmy z QR kodów lub kliknijmy w link. Tak zaproponowane moduły, wzbogacone dodatkowo znakiem graficznym powtarzającym się w całej książce, zostały wyjaśnione już w przedmowie podręcznika i stanowią czytelną, bogatą w treść kanwę. Jednocześnie tworzą one nowoczesną trajektorię do realizacji przygotowanego materiału edukacyjnego. Jeżeli autorzy poszczególnych rozdziałów uznali, że np. moduł „Poćwiczmy” powinien wystąpić kilkakrotnie w ramach jednego tematu, to tak został on uwzględniony i wkomponowany w całość rozważań. Zwłaszcza zastosowanie alfanumerycznych, dwuwymiarowych i matrycowych kodów graficznych QR (ang. *Quick Response*) odpowiada na wyzwania współczesnych czasów umożliwiając uczniom w szybki sposób czerpać z dużych zasobów materiałów, które z jednej strony nie zmieściły się w podstawowej wersji podręcznika, a z drugiej strony zawierają szereg rozwiązań interaktywnych pobudzających do myślenia i rozwijających różne zmysły. Uniwersalność tych kodów zawiera się również w tym, iż pozwalają one na zakodowanie znaków należących do alfabetu arabskiego, greckiego, hebrajskiego czy cyrylicy, ale także innych symboli określonych przez użytkownika. W zakresie wykorzystania nowoczesnych technologii recenzowany podręcznik zachowuje wyraźną orientację praktyczną, która realizuje się podczas wykonywania prac i ćwiczeń, tworzenia modeli i rozwiązywania zadań sytuacyjnych z wykorzystaniem zasobów cyfrowych.

Podręcznik *Geografia* wydany nakładem wydawnictwa Aston umiejętnie rozwija trzy komponenty na poziomie klasy 7., a mianowicie komponent wiedzy, działań i wartości. Pierwszy z nich dotyczy przyswajania faktów dotyczących poszczególnych części świata z naciskiem ukierunkowania optyki na kontynenty i oceany. Dodatkowo realizowany jest on dzięki poznawaniu świata poprzez czytanie i interpretowanie różnych rodzajów map. Drugi komponent dokonuje się w wyniku porównania przez ucznia kontynentów i oceanów pod względem powierzchni, a map pod względem skali i zasięgu przestrzennego ukazywanego obszaru. Ostatni składnik - komponent wartości - dokonuje się poprzez ocenę znaczenia wiedzy

geograficznej o kontynentach i oceanach dla człowieka. Niemniej istotna wydaje się realizowana przez autorów edukacja geograficzna bazująca na odpowiedzialności obywatelskiej. Dzięki zgromadzonym materiałom w podręczniku uczeń potrafi wyjaśniać na konkretnych przykładach i udowodnić praktyczne znaczenie badania kontynentów i oceanów. Tak zrealizowane i ujęte w treści komponenty wspierają wykazywanie przez uczniów aktywności konstruktywnej poprzez kształtowanie odpowiedzialności za podejmowanie przemyślanych decyzji w trakcie własnej i grupowej działalności (tak w szkole, jak i w środowisku pozaszkolnym). Podręcznik dzięki swej różnorodnej dokumentacji i przemyślanej narracji daje uczniom skuteczne narzędzie do zrozumienia znaczenia zdobytych kompetencji w pomyślnej samorealizacji. W swym uniwersalnym zakresie podręcznik ten daje też uczniom wiele argumentów na drodze do zrozumienia zależności dobrobytu i sukcesu zwracając choćby uwagę na oszczędne i racjonalne korzystanie z zasobów.

Na szczególną pochwałę zasługuje kompozycja i struktura treści podręcznika, w tym właściwie ujęte moduły opisowe i dołączone infografiki. Każdy rozdział rozpoczyna atrakcyjnie prezentująca się strona wprowadzająca. W przypadku kontynentów stanowi je grafika z wkomponowanymi krajobrazami umieszczonymi zgodnie z prawidłową lokalizacją w przestrzeni geograficznej. Wizualizacje te nie są zatem wyłącznie zgrabnie skomponowanymi infografikami, a merytorycznym narzędziem, który może być wykorzystany przez nauczyciela do charakterystyki strefowości lub pasowości wybranych form krajobrazowych.

Wątki polskie w treści podręcznika

Brak wątków polskich w niniejszym podręczniku, co w zasadniczym stopniu wynika z tematyki zagadnień dedykowanych uczniom na tym poziomie edukacji w klasie siódmej.

Podsumowując należy zwrócić uwagę na to, że podręcznik *Geografija* wydany nakładem wydawnictwa Aston daje uczniom szerokie spektrum materiałów opisowych, graficznych i multimedialnych do rozwijania umiejętności przekrojowych, m.in. do krytycznego i systemowego myślenia, wyrażania i logicznego uzasadniania własnej opinii, działania twórczego, podejmowania i wykazywania inicjatywy, oceny ryzyka w różnych sytuacjach, podejmowania decyzji, nieakceptowania postawy bierności, rozwiązywania problemów samodzielnie i we współpracy z innymi. Tematyka zagadnień, zadawanych prac i innych form dydaktycznych może oczywiście być zmieniana przez nauczyciela w ramach nauczania odpowiedniego zagadnienia, uwzględniając wyposażenie materialno-techniczne,

własne opracowania dydaktyczne i inne okoliczności. Kluczową zasadę, którą spełnia recenzowany podręcznik szkolny określa zasada celowości życiowej i funkcjonalności praktycznej. Dobrany i przedstawiony materiał opisowy i graficzny został sprofilowany pod kątem pomyślnego codziennego działania. We współczesnych czasach niewystarczająca jest wiedza i umiejętności, konieczne jest skupienie się na konkretnych zadaniach. Identyfikacja problemu, a następnie samodzielne lub wspólne poszukiwanie sposobów jego rozwiązania sprzyja braniu odpowiedzialności za wyniki podejmowanych działań i decyzji.

Możliwe rekomendacje stronie ukraińskiej wynikające z recenzji tego podręcznika:

- ✓ wprowadzenie w możliwie wszystkich podręcznikach rozwiązań graficznych uwzględniających wykorzystanie nowoczesnych technik informatycznych, obecnych w recenzowanym podręczniku w stopniu bardzo dobrym;
- ✓ aktualizacja treści prezentowanych map o nowe, aktualizowane nazwy obiektów geograficznych (w tym podręczniku należy podkreślić bardzo dużą aktualność występujących nazw geograficznych);
- ✓ stosowanie na mapach skali liniowej lub liczbowej umożliwiającej dokonanie przez ucznia wyliczeń skutkujących obliczeniem odległości w terenie. W obecnej formie na licznych mapach zamiast wskazanej skali jest podane od razu przeliczenie wskazujące na to ilu kilometrom w rzeczywistości odpowiada 1 cm na mapie;
- ✓ kompozycja stron tytułowych z możliwym przekazem merytorycznym, a nie jedynie z uwzględnieniem atrakcyjności wizualnej – recenzowany podręcznik idealnie wpisuje się w oczekiwane rozwiązanie;
- ✓ zamiana opisu na opracowania graficzne w stopniu dążącym do pewnej równowagi między na ogół bogatym opisem a ubogą warstwą wizualną - recenzowany podręcznik idealnie wpisuje się w oczekiwane rozwiązanie;
- ✓ wybór fotografii i innych grafik w pełni komplementarnych do zawartego materiału opisowego. Warto zdjęcia opisywać nie tylko nazwą geograficzną obiektu, a treścią, którą ilustracja zawiera, tym samym odcciążając podstawowy opis tematów. W tym przypadku brakuje opisów merytorycznych dołączonych do podręcznika ilustracji, co stanowi pewien mankament poznawczy;

✓ dążenie do odciążenia prezentowanego materiału z treści, które zachowują w znaczącym stopniu wymiar opisowy. Wpłynie to na zmniejszenie objętości całego podręcznika – w formie zaprezentowanej do recenzji liczy on aż 304 strony.